

Кравчук О. М. Т. Г. Масарик на Волині (серпень 1917 р.). / О.М. Кравчук // Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України». – Хмельницький, 2021. – С. 440-442.

О. М. Кравчук

Т. Г. Масарик на Волині (серпень 1917 р.).

У статті висвітлюється перебування лідера чехословацького визвольного руху Т. Г. Масарика у серпні 1917 р. на теренах Волині, де відбувалося формування підрозділів I Чехословацької стрілецької дивізії.

Ключові слова: Т. Г. Масарик, чехословацький визвольний рух, Волинь, Південно-Західний фронт, Перша світова війна.

В історії українсько-чеських зв'язків XIX-XX ст. важливе місце посідає Волинь. Зауважимо, що у 1859-1861 рр. у Волинську губернію, зокрема, у Дубнівський повіт, почали переселятися чехи. Станом на 1897 р. в губернії мешкало 27 660 чехів, а в 1914 р. – 44433 [2, с. 121-127; 1, с. 102]. А загалом в Україні на початку XX ст. проживало понад 70 тис. чехів [5, с. 285].

Чеські переселенці ставали зразковими сільськими господарями. Зокрема, вони застосовували нові методи господарювання, вирощували цукровий буряк, хміль тощо [2, с. 121-127].

У роки Першої світової війни терени Волині стали не тільки ареною протистояння австро-німецьких армій з російською армією. Тут відбувалося формування чехословацьких збройних підрозділів, що воювали у складі російської армії на боці Антанти. Чеські добровольці з числа перебіжчиків, полонених та російських підданих воювали проти Німеччини та Австро-Угорщини з початку війни Але тільки після виявленого ними героїзму у битві біля Зборова, російська влада погодилася із подальшим збільшенням чехословацьких підрозділів. 4 липня 1917 р. було видано наказ про розгортання Чехословацької бригади у I Чехословацьку стрілецьку дивізію [3, с. 45].

Лідер чехословацького визвольного руху Т. Г. Масарик наголошував на політичному значенні битви під Зборовом. У вітальній телеграмі Чехословацькій бригаді він, зокрема, писав: «Брати! Своєю гуситською хоробрістю ви здобули визнання Росії та усього світу; ви довели друзям і ворогам, що наш народ сповнений рішучості домогтися своєї національної та політичної незалежності ... » [5, с. 287-288]. 10 серпня 1917 р. Т. Г. Масарик від імені відділення Чехословацької національної ради в Росії звернувся до Верховного Головнокомандувача, головнокомандувача армій Південно-Західного фронту, начальника

Головного управління Генерального штабу, Начальника головного управління Київської військової округи з проектом формування чехословацького військового корпусу [4, с. 337].

На початку серпня 1917 р. Чехословацька бригада з Підволочиська була переведена до армійського резерву в районі містечка Полонне з метою реорганізації у дивізію [7, с. 78].

Після переговорів у Ставці Верховного Головнокомандувача у Могилеві, Т. Г. Масарик вирішив відвідати чехословацькі підрозділи [7, с. 85].

17-21 серпня 1917 р. Т. Г. Масарик перебував на Волині, у населених пунктах Полонне, Березне, Новоселиця, де дислокувалися окремі чехословацькі частини [10, с. 463].

17 серпня Т. Г. Масарик у супроводі декількох осіб, серед яких були П. Макса та І. Клецанда, потягом з Києва прибув на станцію Полонне. Під звуки національного гімну «Де батьківщина моя?» його вітав полковник Н. Мамонтов і почесна сотня. У відповідь на привітання Т. Г. Масарик «висловив радість, що, зрештою, перебуває серед чеського війська, що було його єдиним прагненням». Незважаючи на зливу, почесна сотня пройшла перед Т. Г. Масариком урочистим маршем [9, с. 109].

Потім Т. Г. Масарик поїхав до Березного, де зупинився у палаці польського шляхтича, графа Комаровського [6, с. 1]. Залишок дня він присвятив нарадам із командирами. 18 серпня був присутнім на навчаннях 1 полку, перед яким виступив з промовою про «значення чехословацької революційної боротьби і про значення війська для звільнення нації» [9, с. 110]. Завершив її словами: «Ми переможемо. До побачення у вільній Чехії та вільній Словаччині» [10, с. 212-213]. Чеський легіонер Я. Ріплл згадував: «Найбільшою подією для нас у той час був візит пана професора Масарика, який тоді вперше приїхав до першого полку» [11, с. 2].

20 і 21 серпня в урочистій обстановці оглянув 2 і 3 полки. Тоді ж він погодився з наданням чехословацьким полкам імен чеських діячів, зокрема, 1 полку імені магістра Яна Гуса [10, с. 212-213]. У пам'ятній книзі цього полку Т. Г. Масарик залишив запис: «Війна є дещо грізне, нелюдське, особливо ця війна. Але війна не є найбільшим злом – жити нечесно, бути рабом, пригноблювати і багато іншого є гіршим. Війна є злом, але оборона є морально допустима і необхідна ... Маємо у нашому минулому великий приклад національної оборони – гуситські війни ... В них Жижка став зразком воїна і одночасно подав вияв одного боку нашої національної душі; після Жижки і на відміну від нього у [Чеських] Братів маємо зразок людськості і одночасно вияв другого боку нашої національної сутності. Як об'єднати у собі Жижку і Хельчицького? Як об'єднати ці два елементи органічно? Про це у свою чергу думаю, коли тепер дивлюся на наше перше чехословацьке військо. Чех через своє географічне розташування і свого сусіда змушений бути відважним, змушений бути свідомо хоробрим – усвідомлено звияжним, ці Жижка і Хельчицький у кожному з нас. Війна для чеха і словака не є метою, тільки засобом, що забезпечує нашу національну самостійність.

Хочемо, мусимо бути самостійними. Тому боремося на боці Союзників, тому що вони метою війни проти німецького пангерманізму проголосили самостійність всіх націй, і менших і малих. Боремося за самостійність чеської і словацької нації, боремося за свободу Європи та людства. Людство не є чимось наднаціональним, але є демократичною організацією націй – націй свідомих, культурних. Тому ми щасливі, що можемо пожертвувати людству і нашій нації все, і наші життя і більше – життя наших рідних вдома. ... Щастя – у цій великій відповідальності» [10, s. 213-214].

21 серпня Т. Г. Масарик виїхав з Полонного, де його урочисто проводжав полковник Н. Мамонтов і почесна сотня I полку, у Бердичів. Там у штабі Південно-Західного фронту він вів переговори про подальшу організацію чехословацьких підрозділів [9, s. 112]. Прикметно, що на зустрічі з представникам преси у Бердичеві він відзначив: «Політичне значення організації окремих чехословацьких військ є для нас величезним. Це є Рубікон нашої національної історії. Це означає, що від сьогодні назавжди припиняємо відносини з Австрією і вирішуємо боротися проти неї не тільки ідейно, не тільки духовно, але й військовою, озброєною силою, як столітні неприятели ... » [8, s. 196].

Загалом, Т. Г. Масарик був задоволений результатами своєї поїздки до чехословацьких підрозділів на Волині, пересвідчився у необхідності подальшої діяльності по їх зміцненню у контексті боротьби за створення держави чехів і словаків [7, s. 85].

Джерела і література:

1. Войчук Ю. Чеська громада Волині напередодні та в роки Української революції 1917-1921 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2017. Вип. 2. Ч. 2. С. 102-106.
2. Ковба Ж. М. З історії чеської еміграції на Україну. // Українське слов'янознавство. Львів, 1970. Вип. 1. С. 121-129.
3. Кравчук О. М. Чехословацька бригада у битві під Зборовом (1917 р.). // Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни). Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Київ-Черкаси, 25-26 вересня 2014 року). К., 2014. С. 43-45.
4. Кравчук О. М. Чехословацькі збройні формування на теренах України у 1917-1918 рр. // Воєнна історія Середньої Наддніпряниці. Науковий збірник. Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції 15 березня 2012 р. К., 2012. С. 335-341.
5. «На варті закону, Конституції прав ... ». Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 352 с.
6. Cechmajstr A. Prof. T. G. Masaryk u 1. čs. Brigády v Berezné na Volyni 17. srpna 1917. // Legionářský týden. 1935. 7. března. Č. 19. S. 1.
7. Kudela J. Přehled vývoje čsl. Revolučního hnutí na Rusi do odchodu čsl. armádního sboru z Ukrajiny. Praha: Nákladem památníku odboje v Praze, 1923. 98 s.
8. Masaryk T. G. Válka a revoluce II: články, memoranda, přednášky, rozhovory: 1917. Praha: Ústav T.G. Masaryka: Masarykův ústav AV ČR, 2008. 357 s.
9. Masarykovy projevy a řeči za války. II. Dokumenty k Masarykovu pobytu v Rusku. Sebral a k tisku připravil J. Papoušek. Praha: S. Minařík, 1920. 216 s.

10. Polák S. T. G. Masaryk: za ideálem a pravdou. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2009. Díl 5. 568 s.

11. Rippl J. T. G. Masaryk mezi vojáky revoluce. // Legionářský týden. 1935. 7. března. Č. 19. S. 2.